

„AZ EMLÉKEZET, AMELY VÁRATLANUL VALAHONNAN IDE TÉVEDT”

Emlékezés és halmozás Krúdy N. N. című kisregényében

1. „...megzörrent valami az őszi bokrok között, mint az emlékezet, amely váratlanul valahonnan ide tévedt” (195–196) ¹ – írja Krúdy egy helyütt az N. N.-ben. Ez a hasonlat nemcsak finom szépsége miatt lehet érdemes figyelmünkre, hanem azért is, mert művészi pontossággal adja vissza az epizodikusnak vagy önéletrajzinak nevezett emlékezés² és annak szükségszerű velejárója, a nyelvi reprezentáció³ szerveződésének egy fontos sajátosságát: a „váratlanság”-ot, pontosabban: az emlékezetben őrzött és az emlékezés által újra előhívott tudás előtűnésének és a felidézett tudásstruktúra elemei közötti újszerű kapcsolatoknak a „váratlanság”-át. E végső soron kétfajta „váratlanság” közül az utóbbit, amely a külső nyelvi reprezentációban jellegzetesen a mel-lérendelő, asszociatív struktúra bonyolultságában jelentkezik, az interpretáló megkö-zelítésben a szöveg befogadója, sőt nemegyszer még maga a szövegalkotó is nehezen vagy esetleg egyáltalán nem tudja magyarázni (vö. Bartlett 1932/1985: 310–318).

Jelen dolgozat részben ennek a kérdéskörnek, azaz az emlékezés „váratlanságá”-nak, részben az emlékezés kevésbé szokatlan formáinak, azaz a mentális reprezentá-ció két aspektusának, az emlékezés aktusának, ezzel összefüggésben és főképpen: magának az emlékező Krúdy-szövegnek a modellálásához kíván hozzájárulni az író egy jellegzetes szövegének, az N. N. című kisregénynek és e szövegen belül főképp a jellemző stílussajátosságként megjelenő halmozásoknak a vizsgálatából adódó né-hány szemponttal és elemzési gondolattal. Ez a cél a jelen esetben annak az általáno-sabb szándéknak is alárendelődik, hogy a Krúdy-stílus árnyaltabb leírásához újabb megközelítésmódokat kapjunk.

Elméleti kiindulópontom az a kognitív nyelvészetben középponti szerepet játszó belátás, hogy a nyelv nem csupán szerkezeti (strukturális) jellegű, hanem eljárás vagy

¹ Az idézetek utáni oldalszámok az N. N. következő kiadására vonatkoznak: Krúdy Gyula: Az útítárs – N. N. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1959. (H. n.)

² Számos pszichológiai emlékezetmodell abból indul ki, hogy a hosszú távú emlékezet két funkcioná-lisan különböző tudásrendszert foglal magában: az általános (kategoriális) tudást tartalmazó szemanti-kai emlékezetet, amelyhez az egyes nyelvek mentális lexikona tartozik, és a személyes tapasztalatokra épülő, ezért önéletrajzinak is nevezett epizodikus emlékezetet. (A két emlékezettípus között azonban nem tűnik célszerűnek éles határvonalat húzni; lásd például: Schwarz 1992: 75–83, Baddeley 2001: 21, 470 és passim.)

³ A reprezentáció fogalom kognitív pszichológiai és nyelvészeti értelmezéséhez, illetve a terminus történetéhez lásd például: Pléh 1998: 109–154, Tolcsvai Nagy 2001: 45, 74–78 és passim.

folyamat jellegű is (procedurális), mivel „a nyelvi megnyilatkozásoknak [...] a létrehozása, illetve a megértése nem pusztán egy szerkezet érvényesülése, hanem egy mentális folyamat végbemenetele vagy végrehajtása” (Tolcsvai Nagy 2001: 46). Mint a jelen dolgozat további megállapításainak alapjára a kognitív nyelvészet holisztikus irányának arra az alaptételére kell még utalnom, amely szerint a nyelvi és nem nyelvi jellegű műveletek analóg, azaz szorosan összefüggő jellegűek.

A korpusz kiválasztásának fő okát abban jelölhetem meg, hogy az emlékezés szövegbeli kulcsszerepe⁴ különösképp alkalmasnak tűnteti fel az N. N.-t a szöveg fent vázolt kettős jellegének megfelelő kettős megközelítés érvényesítésére, a két oldal (művelet és szerkezet) összefüggésének modellálására az elemzésben. Ehhez azonban hozzá kell tennem, hogy a jelen esetben a műveleti oldalnak csak egyik aspektusa, nevezetesen a szövegalkotói a vizsgálat tárgya. Ebből következően nem kerülhető meg a narratológiai megközelítés érintése. Anélkül, hogy a narratológiai elemzés felé terjeszkednék itt (az N. N. részletes és igen tanulságos narratológiai elemzését adja Fried 2002), e vonatkozásban csak annyit kívánok megjegyezni, hogy a jelen esetben a szövegalkotót többé-kevésbé kézenfekvő azonosítanunk az elbeszélő emlékező énnel. Kétségtelen egyszerűsítéssel magam a további modellálásban ezt az azonosítást kiindulópontnak tekintem.

2. 1. Az emlékezés kulcsszerepét kiemeli a regény mottója, mások szerint ajánlása: az *Emlékül ifjúságomnak*, amely egyes kiadásokban „alcímként” jelenik meg (például az internetes kiadásban⁵). Csak érdekességgként jegyzem meg, hogy van, aki (lásd Orosz Sándor 1961: 28) fejezetcímnek (!) olvassa az említett mottót.

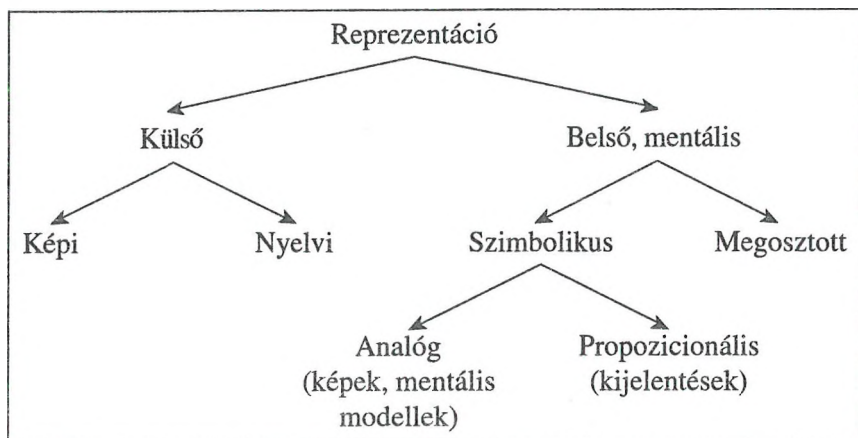
Az emlékezés N. N.-beli szövegszervező szerepét a korabeli értelmezők is világosan látták: a Nyugatban megjelent ismertetésében Zilahy Lajos (1922) például azt írta a kisregényről, hogy azt „egyetlen lírai hangulat köti át: a férfiszív heves nosztalgiája a gyermekkor és az ifjúkor után. A nyírségi táj után, ahol a gyermekkori őszök és az ifjúkori tavaszok elrepültek, és amely telve volt magányos tücskökkel. És a fáradt férfilelekben megszólal a tücsök. Círipelni kezd és felcíripeli a gyermekkor emlékeit...”.

Hadd utaljak itt két újabb elemzésre is: Orosz Sándor az N. N. tücsökszimbiólumát alaposan elemző tanulmányában abból az összegző megállapításból indul ki, hogy „Krúdy múltba tekintő ember” (1961: 421). Kemény Gábor a tücsökszimbiólum összetettségét feltáró elemzésében pedig azzal zárja a szimbiólum jelentéseinek felsorolását, hogy a tücsök felidézi a művészlétet is, amely Krúdynál a múltba révedéssel, az eltűnt idő keresésével jelent egyet (Kemény 1991: 61).

⁴ Krúdy műveinek egyik első jelentős elemzője, Perkátai László általánosítva többször is kiemeli monográfiájában az emlékezés életműbeli jelentőségét, már könyve bevezetésének elején is erre vonatkozó gondolat áll: „Krúdy Gyula mind életében, mind írásaiban emlékező ember. Valamiképpen eszmélkedési formája az emlékezés” (Perkátai 1938: 9). Az író egyik legfőbb szerkesztési eljárásának tartja az „asszociatív szerkesztésmód”-ot, ezt így jellemzi: „A külsőleges indíték helyébe belülről jövő konstruáló erő lép. A hős emlékezik, és ez az emlékezés viszi tovább a novellát” (Perkátai 1938: 67).

⁵ <http://mek.oszk.hu/00900/00903/00903.htm>

2.2. Az emlékezés reprezentációs folyamatának és a nyelvi reprezentáció összefüggésének megvilágításához először is a reprezentáció különböző szintjeinek a felvázolására van szükségünk. Pléh (1998: 125) Eysenck és Keane nyomán kialakított modelljét vesszük alapul (vö. Schwarz 1992: 95, Tolcsvai Nagy 2001: 76–77):

Mint a dolgozat további gondolatmenete szempontjából lényegeset, még ha röviden is, mindenképp érintenünk kell a szimbolikus reprezentáció két alkategóriáját, az analóg (képi) és propozicionális tudás körül kialakult vitát is (lásd például Pléh 1998: 123–124, Tolcsvai Nagy 2001: 76–77). E vita lényege a következő: a propozicionális felfogás szerint minden, amit tudunk, kijelentések formájában van a fejünkben. Tehát még a perceptuális dolgokra vonatkozó tudásunk is kijelentéseként tárolódik az agyban. Ezzel ellentétben az analóg felfogás azt mondja, hogy a világról való tudás jó része nem kijelentésekben, hanem képekben jelenik meg. Ezek a mentális képek funkcionális tulajdonságaikban olyanok, mint a fényképek. Bár mindkét felfogás erős érvekkel támasztja alá a maga álláspontját, mégis megfontolandónak tűnik a kétféle tudás együttes létét feltételező kompromisszumos felfogás (Pléh 1998: 123–124).

A reprezentáció szintjeinek modellje mellett másik kiindulópontom az a Locke-ig, Hume-ig visszavezethető belátás, hogy a gondolkodást az asszociáció két törvénye vezérli: a szomszédosság és a hasonlóság törvénye. A minket most érintő szomszédosság törvénye szerint az együtt, különösen a gyakran együtt tapasztalt képzetek az elmében összekapcsolódnak, asszociálódnak, és ettől kezdve amint az egyik aktiválódik, a másik is aktiválódni fog (Pinker 2002: 113).

Az emlékezésben meglévő tudás külső, nyelvi reprezentációjának lehetséges formái közül a jelen esetben a halmozás stílusalakzatára irányul a vizsgálódásom, mégpedig a fentiek szerint mint szerkezetre és műveletre. A különböző reprezentációs szintek összefüggését három halmozástípusban modellálom:

- az elsőben főként a szomszédosság törvényének érvényesülése figyelhető meg,
- a másodikat a tudáskeret megjelenéseként vizsgálom,

- a harmadik, a szinonim tagokból felépülő pedig az „elbeszélés”, vagyis az „emlékezés nehézségei”-re vezethető vissza.

2.2.1. (A szomszédosság törvénye) A szomszédosság törvénye szerint szerveződnék a szülői ház mentális képéhez és egymás mellé a halmozásban sorolt alkotótagok az alábbi példákban:

„Egy olyan sárgára meszelt, *fehér ablakszárnyas, piros kéményű, sötétvörös cserépetű, nagykapujú, négyszögletes oszlopú, hűséges komondorú*, mélyen hallgató magyar házban, ahol például én is születtem, sohasem gondol senki az életnek a befejeződésére” (82–83).

„A ház mögött elterülő *szőlős, gyümölcsös, veteményeskerten* egy pillantással végig lehet látni, nincsenek *kövér lombok, megtelt bokrok, széles szoknyájú szőlőtőkék*, amelyek a kilátást megállítják. [...] Az ősz elkomolyodva fekszik rá a *ligetekre, kopott pirosságú kerítésekre, hirtelen elhagyatottnak látszó gyalogösvényekre, elárvult folyócskákra*, amelyeknek partjairól elszökdöstek a virágok és bokrok” (89–90).

„Az ősi, sárga ház, *színes üvegfolyosójával, köpcös, állandóan füstölgő kéményeivel, piros cserepeivel, külön pincéjével, padlásával, fehér ajtós nagy szobáival, fénylő, fehér rámás ablakaival* – ahol anyám és atyám laktak, mint választékos uraságok ebben a szegényes világban – a hóesésben olyanforma lett, mintha egy Jókai-regényből metszették volna. Ennek a háznak világos, barátságos ablakai *melegen füstölgő kéményei, szeretetteljes tűzhelyei, puha ágycái, hófehéren terített asztalai*: azok a csábok, amelyek után a szegény vándorlegény börtörkál a behavazott éjszakában” (113).

Ugyancsak a szomszédosság törvényén alapuló mentális műveletek köthetők az alábbi halmozásokhoz, amelyekben a *szív* főnévhez ugyancsak az ember részeit, azaz a tagabban értelmezett testrészeket jelölő főnevek társulnak:

„Lehetett bármily körmönfont a gondolat: *a szem, a lélek, a kedv, a szív, az étvág* s az egészség mindig az időjáráshoz igazodott” (84).

„A szemük láz, a szívük seb, az ajkuk jég, az álmuk a börtönök lakóinak álmaival azonos” (86).

„Mindenki földszinten lakott, és reggelenként a nyitott ajtókból, ablakokból elmondogatták egymásnak a fürdővendégek, hogy mit álmodtak az éjszaka, miként viseli magát beteg lábuk, kelésük, májuk, szívük: a Sóstó vize minden betegséget gyógyított” (137).

„olyan legyen a hajuknak az illata, a szemüknek csábja, az ajkuknak méze, a szívüknek megindultsága, a lelküknek galambbröpködése, a kezüknek játéka, mint az első találkozásokor, mikor meghódítottak...” (186)

„Két leánykar simogatását éreztem az *arcomon, a keblemen, a szívemen*, hogy szinte könnyes lett a szemem” (206).

2.2.2. (Tudáskeret) Már Bartlett (1932/1985: 284–285) rámutatott, hogy az emlékezet mentális reprezentációja, vagyis tudásunk, az emlékezésben „megőrzött anyag rendszerint sémák, általános keretek” megőrzését jelenti. Erre a belátásra alapozva

dolgozta, dolgozza ki a kognitív tudomány a tudáskeret (*frame*) kategóriáját (áttekin- tésként lásd: Konerding 1993). Napjaink befolyásos pszichológiai irányzata, a konnek- cionizmus (lásd például Schwarz 1992: 20–21, Baddeley 2001: 400–423) szerint minden reprezentáció kicsiny építőkövekből áll össze. Pléh (1998: 179) az agyműkö- dés szempontjából ezt a tételt tömören így mutatja be: „Az asztal fogalmának példá- ul nem egyetlen csomópont izgalma felel meg, hanem számos kisebb csomópont, mely közül az egyik a lapját, a másik a lábait, a harmadik a funkcióját képviseli.” Tehát az úgynevezett „ismertetőjegyek” mind külön mozzanatai a reprezentációnak, ezek a mozzanatok a külső, nyelvi reprezentációban szervesen kötődnek a halmozás- hoz. A következőkben ennek a tételnek az érvényesülését a kisregény egyik kulcs- figurájára, Juliskára vonatkozó részletekben vizsgálom.

Juliska alakjának megrajzolásában, vagyis az emlékező rá vonatkozó tudásában, még pontosabban: sémájában a szín, illat és cselekvés jellemző jegyei alkotják a fő elemeket. Ezek közül is különös figyelmet érdemel a *barna* szín mint a halmozások- ban rendszeresen visszatérő sémaelem. Ennek az értelmezéséhez segíthet minket Czére Béla (1987: 150) elemzése: „Juliska nemcsak az első nőt jelenti a fiú életében: az asszony alakja a *szülőföld*, az őszanya, sőt a főhős anyjának alakjává lényegül át foko- zatosan” (a kiemelés tőlem: P. J.). Juliska és a szülőföld ilyen értelmű azonosságát támasztja alá a következő (egyébként szintén halmozásos) részlet, amely Juliska N. N.-hez intézett figyelmeztetéséből való: „Keresni *fogsz a mezők illatában, a rozsföl- dek hajlékonyságában, az őszi reggelek ecetfavirág pirosságában*, midőn egész éjsza- ka az Útonjárók csillaga ragyogott a fejed fölött, és reggelre egy ismerős tájra értél, ahol az én lábnyomaim voltak.” Nézzünk tehát néhány példát az emlékező Juliskára vonatkozó tudásának szerveződésére!

„*Jó, egészséges* illat volt a szobában, mert Juliska mindig hozott valamit magával, ami a mezők szagát ébresztette képzeletünkben. A *nagyarcú napraforgó magvait ügyesen hámozta, majd kendert font, fehér ruhát varrogatott [...]* szelíden és barnán nézett, nagyanyám paran- csait örömmel teljesítette...” (109).

„S egyszer, midőn Juliskára néztem hirtelen – egy szomorú este, ismét születésemmel foglalkoztam gondolataimban –, hirtelen az jutott eszembe, hogy ilyen lehetett az anyám tizenöt esztendő korában, mint ez a leány. *Barna, mint a fiatal Szűz Mária és szelíd, mint egy eltévedt galamb...*” (112).

„Mire ismét körülnéztem, azon a helyen, ahol az imént Juliska állott – anyám állott. Ő volt Juliska – *öregebben, szelídebben, megbocsátóbban. A barnasága, andalgó mosolygása, ki- mondhatatlan melegsége* szinte megvilágította a szobát, mint a karácsonyfa” (132–133).

„Juliska lecsüggesztette a fejét, s *álmodozva, barnán, igénytelenül* üldögélt a nyárvégi estén, mint a jó Istennek legkisebb szolgálóleánya...” (175).

Az emlékezettudomány bizonyos modelljeiben az analóg reprezentációból kiemelve különösen fontos szerepet kap a vizuális reprezentáció kategóriája (lásd például Schacter 2002: 88–89). Ezt a kategóriát alkalmazva azt mondhatjuk, hogy Juliska

személyének mentális reprezentációjában, illetve a halmozásban rögzített legfőbb ismertetőjegyek a vizuális reprezentációhoz tartoznak, azon belül is főleg a szín kap domináns szerepet. Ennek pszichológiai, az észlelés sajátosságaiban gyökerező hátterére Schwarz (1992: 178) is utal: kísérletek igazolják, hogy a beszélők igen gyakran elsőként a leírandó tárgy színét nevezik meg, és ez még akkor is így van, ha a színnek az adott kontextusban nincs is megkülönböztető funkciója.

2.2.3. (Az „elbeszélés nehézségei” és az „emlékezés nehézségei”) A halmozás még egy sajátos, szinonim tagok alkotta típusáról szeretnék szólni, amelynek az emlékezéssel való szoros összefüggését pusztán empirikus tapasztalatokra hagyatkozva, a pszichológiai háttér alaposabb felvázolásának elhagyásával is viszonylag jól megközelíthetjük.

Ha a szövegalkotás szempontjából kísérreljük meg modellálni ezeket a halmozásokat, akkor tanulságos utalni arra is, amit „az elbeszélés nehézségeire” vonatkozóan Fried István (2002: 49–50) – szemléletes példákkal – az N. N.-ben fontos szerepet kapó ködmotívumról megállapít: „A rendkívülivé lett mélázás (Krúdynál másutt, így az N. N.-ben is melankólia) derengő ködfátyollá lesz, mintegy elbeszélői sajátossággá válik (»ami mint derengő ködfátyol repül el az események fölött«; Fried kiemelése), az elbeszélés nehézségeire céloz: hiszen amit egészében vagy részben (»derengő«) köd fed el, annak leírása, megismerése messze nem könnyű feladat.” Fried azonban a melankólia mellett nem érinti itt az „elbeszélés nehézségei”-nek másik és minden bizonnyal fontosabb⁶ okát: az emlékezés nehézségeit.

Legalábbis részben ebben, azaz az „emlékezés nehézség”-ében jelölhetjük meg a szinonim viszonyban lévő tagok alkotta halmozások szövegalkotói művelői oldalát: vagyis a szinonim tagokból álló halmozás a jelen esetben az emlékező mechanizmus fontos jellemzőjével is kapcsolatban áll, állhat: nevezetesen az emlékezet bizonytalanságának leküzdésére való törekvéssel, azaz az emlékkép élesítésének szándékával (vö. például Schacter 2002).

E halmozástípuson belül a szinonímia két felfogásának megfelelően két altípus különböztethető meg⁷. Az első típusban (i) azonos vagy majdnem azonos referenciájú szavak a halmozás tagjai, a másik típusban (ii) a halmozást alkotó tagok jelentése között a referencia szempontjából jelentősebb mértékű eltérés van (a szinonímia tárgyabb, korszerű felfogásához lásd például: Andor 1998). Néhány példát idézek:

(i) „Fekhelyemről lehunyó, álmodozó szemmel néztem a végtelen táncot, míg *valahol, valamerre*, talán a falban, valaki mindig egy cigányos, bús románcot füttyült” (107).

⁶ Nemcsak a kognitív folyamatok és a nyelvi reprezentáció nyilvánvaló összefüggése miatt tartom fontosabbnak az emlékezést, hanem azért is, mert az emlékezői pozícióból egyértelműen levezethető a nosztalgikus „melankólia”; nem gondolnám viszont, hogy ez fordítva is lehetséges, azaz a melankóliából nem következik az emlékezés folyamata.

⁷ A szinonímia értelmezésében is tanulságosan alkalmazható a prototípuselmélet.

„*Valahol, valamerre keresek egy régi házat, ahol kedvemre elboronghatok estenden a tűz előtt, ahol oly csendben élek, hogy szerelmes lehetek az emlékeimbe, nem elevenedhetik meg egyetlen emlék sem, hogy valósággal rám nyissa az ajtót [...] Valahol, valamerre keresek egy zugot, ahol a nők oly megtisztultan élnek, mint emlékekbe adott virágaik a biblia lapjai között...*” (187).

Ezekben a példákban, ahol a bizonytalanságot a halmozást alkotó grammatikai szóosztály: a határozatlan névmás már önmagában is kifejezi, *expressis verbis* az emlékezésre is utalás történik.

(ii) „Ti nem hallottátok még a tücsköt, amint éjjél felé valamely *különös, varázslatos, másvilágias* zene hangzik fel hirtelen egyhangú dalában? Ilyenkor jár valaki a háztetőn a holdfényben, és a tücsök előveszi azokat a hangjait, amelyek földi ember előtt *titokzatosak, érthetetlenek*. Egy elvarázsolt tündér énekel a kertben. Valaki, *egy rejtelmes idegen, egy kó-sza, gyönyörű szellem* szólal meg hirtelen a tücsök hangjában. Elképzelhetetlenül édesded zene vibrál, *olthatatlan, örök szerelem, kimondhatatlan vágyakozás, sóvárgás, epedés, boldogság* peng, peng, flótázik...” (88–89).

„*Furcsa, hetyke, legénykedő, virtuskodó* Magyarország itt *hortyogott, ásítózott, unatkozott, dologtalankodott, nyomorgott* legtovább [...] *A fantasztikus tervek, légvárak, szépen kicirkalmazott remények, édesded ábrándok* jól kifejlődtek ezen a mocsaras, ködös, szegényes, kidőlt-bedőlt tájon” (93).

3. A fentiek további kérdéseket, gondolatokat is megnyitó jellegük mellett számomra alátámasztani látszanak azt az elemzések előtt, az első olvasattal hipotézisként erről a szövegről is megfogalmazható belátást, amit Eisemann (1999: 126–127) szintén az emlékezést, de más Krúdy-szövegekben és más szempontból vizsgáló tanulmányában mintegy összegzésként állít Krúdy általa vizsgált szövegeit a prousti emlékező technikával és a prousti nyelvi szerveződéssel összevetve az emlékezés és a nyelvi szerveződés Krúdy-szövegekben megvalósuló összefüggéséről. (Ezt akár úgy is mondhattam volna, első helyre téve a nyelvi szerveződést, hogy: a **nyelvi szerveződés** és az emlékezés összefüggéséről. Hiszen nem akarom állítani a nyelv másodlagosságát a gondolkozással szemben [vö. például Pléh 1998: 123].) Eszerint a Krúdy-szöveg asszociációi „nem a prousti mnemotechnika temporalizálásához, a múltba visszafelé induló és az onnan előrehaladó időmozgás találkozásához hasonlíthatók, ahol ezen idői folyamatok egymáshoz érkezésén alapul az elbeszélés idejének és az elbeszélt időnek összeolvadása. Krúdy e szövegében a szavaknak-motívumoknak éppen hogy nincs ilyen időben szétterülő perspektívát nyitó, történetet képző kompetenciájuk”. Ez a jelleg – tehetjük hozzá Eisemann gondolataihoz – a Prousténál is modernebb prózai irányokkal rokonítja Krúdyt.

Feltehetőleg erre, a koherenciateremtésnek az emlékezés „váratlanság”-ában is megjelenő új módjára és az abban foglalt metaforikus összefüggésekre is utal Szegedy-Maszácz Mihály (1995: 14), amikor Krúdy művészetének jelentőségét újraértékelve

azt írja, hogy „Krúdyt [...] a történetmondás megújítójának hisszük, mert az események elmondását metaforikus összefüggések kialakításával párosította, és kétségesse tette a folytonosságot a történésben és a jellemben”.

Irodalom

- Andor József 1998. A fogalmi keret, a szemantikai mező és a szinonimitás határvonalai. In: Geccső Tamás–Spannraft Marcellina (szerk.): *A szinonimitásról*. Tinta Könyvkiadó. Budapest. 7–19.
- Baddeley, Alan 2001. *Az emberi emlékezet*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Bartlett, Frederic Charles 1932/1985. *Az emlékezés. Kísérleti és szociálpszichológiai tanulmány*. Gondolat. Budapest.
- Eisemann György 1999. *A folytatódó romantika*. Orpheusz Kiadói Kft. (H. n.)
- Fried István 2002. Ki beszél a „regényké”-ben? *Tiszatáj* 5: 49–61.
- Perkátai László 1938. *Krúdy Gyula*. Délmagyarország. Szeged.
- Kemény Gábor 1991. *Szindbád nyomában. Krúdy Gyula a kortársak között*. Linguistica. Series A. Studia et Dissertationes, 7. MTA Nyelvtudományi Intézete. Budapest.
- Konerding, Klaus-Peter 1993. *Frames und lexikalisches Bedeutungswissen. Untersuchungen zur linguistischen Grundlegung einer Frametheorie und zu ihrer Anwendung in der Lexikographie*. Max Niemeyer Verlag. Tübingen.
- Orosz Sándor 1961. Krúdy Gyula szimbólumairól. *Nyr.* 421–435.
- Pinker, Steven 2002. *Hogyan működik az elme* (sic). Osiris Kiadó. Budapest.
- Pléh Caba 1998. *Bevezetés a megismeréstudományba*. Typotex. Budapest.
- Schacter, L. Daniel 2002. *Az emlékezet hét bűne*. HVG Kiadói Rt., Budapest.
- Schwarz, Monika 1992. *Einführung in die Kognitive Linguistik*. Francke Verlag. Tübingen.
- Szegedy-Maszák Mihály 1995. „Minta a szönyegen”. *A műértelmezés esélyei*. Balassi Kiadó. Budapest.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Zilahy Lajos 1922. Krúdy Gyula: *N. N. Nyugat*. 5. szám.